

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Låssa kyrka ligger lantligt, omgiven av öppna landskap och med utsikt mot Mälaren. Bygden präglas av de stora och välbehållna gårdarna Säbyholm, Stora Ekeby och Toresta. Området är rikt på fornlämningar, och här finns bl.a. det unika fornlämningskomplexet, kallat Rösarring. Platsen har sannolikt varit en betydelsefull kultplats under bronsålder och järnåldern.

År 1909 såldes Säbyholm till Sunnerdahlska stiftelsen. Stiftelsen hade grundats för att ge ”friska och välartade stadsbarn tillfälle...till några års vistelse på landet”, samtidigt som de fick praktisk och teoretisk utbildning. Sunnerdahls hemskola uppfördes åren 1910-1915, efter ritningar av Ivar Tengbom och Sigge Cronstedt. Skolan består av ett 20-tal byggnader, med ett skolhus och ett flertal elevhem. Byggnaderna som ligger i kyrkans närmiljö, används idag av lantbruksgymnasiet.

Utanför kyrkogården finns parkeringsplatser samt en under senare tid uppförd förrådsbyggnad med WC.

Området kring Låssa kyrka utgör idag riksintresse för kulturmiljövården.

2.2 Kyrkan

Under 1100-talets slut eller 1200-talets början uppfördes Låssa kyrka som en liten absidkyrka av gråsten. Från denna tid härstammar ännu långhusmurarna i den nuvarande kyrkans två västligare travéer samt sydportalen. Under 1400-talets mitt uppfördes vapenhuset i söder, som numera används som sakristia.

I samband med en stor ombyggnad 1695-97, revs det medeltida koret och kyrkan byggdes till med en travé åt öster. Samtidigt uppfördes ett nytt kor, som då utgjorde gravkor för familjen Posse. I samband med ombyggnaden fick kyrkan en ingång i väster.

Tornet i väster uppfördes under 1830-talet efter ritningar av J. Carlberg från Stockholm. Ovan den nuvarande entrén i väster sitter familjen Posses adliga vapen, som härstammar från 1600-talet. Vid samma tid fick långhuset och korets yttertak sin nuvarande form. Idag är taket belagt med svartmålad plåt och sakristian i söder är täckt av spån. Kyrkans fasader är putsade och avfärgade i vit kulör.

Interiört täcks långhusets äldre och västligaste del med kryssvalv från 1400-talets mitt. Den östligaste traven samt koret täcks av tegelvalv från ombyggnaden 1695.

I samband med en renovering år 1888, under ledning av Agi Lindegren ifylldes långhusets medeltida valvpilastrar för att likna dem i långhusets östligare travé.

Kyrkans altaruppsats är troligen utförd av Gotlob Rohsenberg från Burchard Prechts skola och skänktes till kyrkan 1706. Altaruppsatsen är utförd i snidat trä med förgyllda figurer och ornament. Altaret tillverkades år 1945.

Predikstolen tillverkades år 1697 och skänktes, även den, till kyrkan 1706. Det finns olika teorier om predikstolens härkomst. Enligt en källa tillkom predikstolen i samma verkstad som altaruspsatsen och enligt en annan källa skall den härstamma från Läckö-skolan. Den rikt dekorerade predikstolen är försedd med ljudtak, och kompletterades med fot och uppgång 1888.

Läktaren i öster uppfördes samtidigt som altaruspsatsen och predikstolen, år 1706. Barriärens mittfält dekorerades av de Posseska och Flemingska vapnen. De övriga fälten dekorerades av snidade och förgyllda figurer. Vid 1700-talets mitt försågs läktaren med nya stödjestolpar. Ytterligare ombyggnader genomfördes under 1800-talet och under 1900-talets mitt. Orgelfasaden, som dekorerades av förgyllda ornament och gråmålade lister, uppfördes 1886. Orgelverket tillverkades dock 1946 av Åkerman & Lund.

Långhuset är inrett med två slutna bänkkvarter på vardera sidan om mittgången. Den nuvarande bänkinredningen tillkom 1945 i samband med en renovering under ledning av Sven A. Söderholm, och är laserade med grå och rödbrun marmorering. I bänkkvarteren finns golv av trä, medan plansten ligger i gången och i koret.

Dopfunten härstammar från 1200-talets andra hälft, och är tillverkad av kalksten.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården omramas av den äldre bogårdsmuren av sprängd och vald gråsten som uppfördes mellan 1823 till 1831. Runt kyrkogården växer en trädkrans av lönn och ask, som anlades under slutet av 1830-talet. Fram till kyrkan och mellan gravvårdarna leder grusgångar.

På kyrkogården dominerar gravvårdar av sten, och de flesta gravvårdar är orienterade i nordsydliga rader. In till kyrkogården leder en port genom bogårdsmurens nordöstra hörn. Ingångsporten uppfördes under 1700-talets början på bekostnad av familjen Posse på Säbyholm. Portvalvet reparerades under 1700-talets slut samt 1831. Portens yttre del är uppbyggd av huggen sandsten och dekorerades av det Posseska och Flemingska vapnen. Porten har ett tak av järnplåt, samt grindar av smidesjärn, båda härstammar troligen från 1859. Söder om kyrkan ligger det Hebbeska gravmonumentet från 1820-talet.

På Låssa kyrkogård finns två forntida gravhögar bevarade. Detta visar att platsen användes som begravningsplats även i förkristen tid.

2.4 Sparreska gravkoret

På en liten kulle sydost om kyrkan ligger det Sparreska gravkoret. Gravkoret byggdes under 1800-talets mitt med en åttkantig grundplan. Byggnaden är uppförd av tegel med putsade fasader, avfärgade i vitt. Taket är belagt med järnplåt och även dörren är plåtbeslagen.

2.5 Tauvonska gravkoret

Vid kyrkans södra mur ligger det Tauvonska gravkoret. Byggnaden uppfördes under 1800-talets andra hälft med åttkantig plan. Koret är uppfört av tegel, putsat och avfärgat i vit kulör. Byggnadens övre del dekorerades av genombrutna rundbågar med kolonner. Mot norr finns en järndörr.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Låssa kyrka består idag av ett långhus med något smalare, tresidigt avslutat korutbygge. Kyrkan uppfördes under medeltiden, men karaktäriseras idag även av den ombyggnad som företogs 1695-97, samt av ombyggnaden från 1830-talet. Under 1600-talet försågs kyrkan med ytterligare en travé åt öster samt den nuvarande korutbyggnaden. Under 1800-talet uppfördes tornet i väster, och kyrkan och koret fick samma takutförande.

Kyrkorummet präglas av de medeltida kryssvalven och det vida koret med valv från 1600-talet. Interiören får till stor del sin karaktär av predikstolen, altaruppsatsen och orgelläktaren i väster som uppfördes 1706. 1600-talets ombyggnad, men även nämnda inredning kom till genom initiativ och donationer från familjen Posse. Låssa kyrka låg på Säbyholms mark och släkten Posse fick därför stort inflytande på kyrkans utveckling och utsmyckning.

Idag ligger Låssa kyrka i en lantlig omgivning. Bogårdsmuren ramar in kyrkomiljön, som präglas av grusgångar och relativt enkla gravvårdar. Till de mer iögonfallande gravmonumenten hör det Hebbeska gravmonumentet, men framförallt det Sparreska och det Tavonska gravmonumentet berikar kyrkogårdsmiljön.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkan bevarar rester av medeltida murverk i långhusets västra travéer. Dessa har ett byggnadshistoriskt värde.
- Kyrkans ombyggnader från 1600-talet vittnar om familjen Posses inflytande över kyrkans byggnadshistoria och utsmyckning.
- Altaruppsats, predikstol och läktarbarriären har ett konsthistoriskt värde för att de vittnar om avancerat hantverkskunnande, men är även socialhistoriskt intressanta på vilket sätt de manifesterar förhållandet mellan patronus och kyrkan under stormaktstiden.
- Den medeltida dopfunten vittnar om kyrkans äldsta historia, och har ett konsthistoriskt värde.
- Slutna bänkkvarter ger interiören struktur.
- Bogårdsmuren och trädkransen har ett betydelsefullt miljöskapande värde för kyrkomiljön.
- De två gravkoren berikar kyrkogårdsmiljön och har ett miljöskapande värde.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län

Handläggarkivet, Stockholms läns museum

Lundgren, Bo, Låssa kyrka, *Upplands kyrkor V*, Uppsala 1955

Tuulse, Armin, *Sveriges kyrkor*, band VII. Häfte 1, Stockholm 1956

Prenzlau-Enander, Gabriele, *Upplands-Bro, Kulturhistoriska miljöer*, Uddevalla 1991